

Geneza i obecny kształt instytucji warunkowego umorzenia postępowania w polskim prawie karnym

Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że zainteresowania naukowe Jubilata, Profesora Janusza Kutty, daleko wykraczają poza umiłowaną przez niego Historię. Znane są również bliskie Jego związki ze światem prawniczym, które m. in. owocowały uhonorowaniem go w roku 2016 przez Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej odznaką Adwokatura Zasłużonym, przyznawaną osobom realizującym dewizę adwokatury: wierność Polsce, obrona praw i wolności obywatelskich oraz pomoc potrzebującym.

Profesor interesuje się również prawem karnym oraz szeroko pojętym aparatem wymiaru sprawiedliwości i jego funkcjonowaniem. Z tego względu postanowiliśmy przedłożyć do niniejszej Księgi opracowanie poświęcone doniosłej w prawie karnym instytucji warunkowego umorzenia postępowania. Ma ona również relewantne znaczenie w praktyce. Jako, że dostojny Jubilat jest przede wszystkim wybitnym historykiem, wymierny akcent w niniejszej publikacji położyliśmy właśnie na historyczne aspekty rozwiązań prawnych w tej materii, nie tracąc jednak z pola widzenia aktualnego kształtu normatywnego.

Istota instytucji warunkowego umorzenia postępowania w polskim systemie prawa karnego

Warunkowe umorzenie postępowania jest obok warunkowego zawieszenia wykonania kary oraz warunkowego przedterminowego zwolnienia jednym ze środków związanych z poddaniem sprawcy próbie.

Z treści uzasadnienia projektu Kodeksu karnego z 1997 r. wynika, że „warunkowe umorzenie jest w gruncie rzeczy warunkowym (na próbę) zwolnieniem od ponoszenia przez sprawcę kary, a oznacza w istocie kontrolowaną wolność”³. Zapatrywanie to jest zgodne z występującym w doktrynie poglądem, w myśl którego zastosowanie tej instytucji oznacza

¹ Mgr Krzysztof Kurowski - Sąd Rejonowy w Bydgoszczy.

² Dr hab. Igor Zgoliński, prof. KPSW - Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy, Instytut Prawa.

³ *Uzasadnienie rządowego projektu Kodeksu karnego*, [w:] *Nowe Kodeksy karne z 1997 r.*, Warszawa 1997, s. 161.

co prawda prowizoryczne przypisanie oskarżonemu sprawstwa zarzucanego mu przestępstwa⁴. Nie skutkuje jednak zastosowanie wobec niego kary retributywnej, lecz intensywnej resocjalizacji w warunkach wolnościowych⁵. W tym zakresie istnieje także nieco inne stanowisko zakładające, że warunkowe umorzenie postępowania w żadnym razie nie może być traktowane jako „prowizoryczne” skoro warunkiem jego zastosowania jest udowodnienie oskarżonemu popełnienia przestępstwa zarówno w płaszczyźnie formalnej jak i materialnej⁶. Mając powyższe na względzie instytucję tę traktować należy jako swoistą sankcję prawa karnego materialnego⁷, będącą środkiem reakcji karnej⁸ na drobną i średnią przestępczość. Pomimo tego, że warunkiem jej zastosowania jest przypisanie sprawcy popełnienia przestępstwa, a więc i winy⁹ nie jest formą ani odmianą warunkowego skazania¹⁰. W związku z tym warunkowe umorzenie postępowania traktować należy jako środek represji karnej łączący się bezpośrednio z poddaniem sprawcy próbie¹¹.

Geneza środków probacyjnych

U podstaw instytucji probacji tkwiło przekonanie, że proces resocjalizacji sprawcy przestępstwa jest możliwy bez konieczności pozbawienia go wolności, gdyż nie we wszystkich przypadkach kara bezwzględna jest koniecznym elementem represji kryminalnej¹², a jej cele można osiągnąć przy pomocy mniej dolegliwych środków, które dodatkowo pozwolą oszczędzić czas i koszty postępowania sądowego oraz koszty związane z przebywaniem skazanego w zakładzie karnym¹³.

Instytucja probacji powstała na gruncie XIX – wiecznej praktyki orzeczniczej sądów amerykańskich i angielskich¹⁴. Jednym z pierwszych, historycznie zarejestrowanych, faktów dotyczących zastosowania środka probacyjnego był wyrok sędziego sądu w Bostonie A. Thacher’a z 1841 r., w którym odstąpiono od orzekania o winie i karze względem sprawcy przestępstwa uzależnionego od alkoholu, pod warunkiem, iż pozostanie on przez 3 tygodnie

⁴ A. Zoll (red.), G. Bogdan, Z. Cwiągalski, i in., *Komentarz do art. 67 k.k., Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1 – 116 k.k.*, Lex/2015.

⁵ K. Buchała, A. Zoll, *Prawo karne*, Warszawa 1998, s. 392.

⁶ A. Marek, *Kodeks karny. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998, s. 100.

⁷ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 687.

⁸ A. Grześkowiak (red.), A. Grześkowiak, M. Gałązka, i in., *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 204.

⁹ Wyrok NSA z dnia 08.09.2009 r., II GSK 28/09, Lex nr 596713.

¹⁰ Postanowienie SN z dnia 01.03.2004 r., V KK 373/03, Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karne i Wojskowa (dalej OSNKiW) 2004, nr 1, poz. 437.

¹¹ A. Marek, *Warunkowe umorzenie postępowania*, Warszawa 1973, s. 56.

¹² M. Wiśniewska, *Warunkowe umorzenie postępowania jako szczególny środek odpowiedzialności karnej*, „Prawo Kanoniczne” (dalej PK) 2010, nr 3-4, s. 307-308.

¹³ A. Grześkowiak, M. Gałązka, r. Hałas, i in., *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 203-204.

¹⁴ Probacja stanowiła jeden z postulatów socjologicznej teorii prawa karnego, która głosiła konieczność indywidualizacji kary i innych środków penalnych wobec sprawcy przestępstwa celem jego resocjalizacji. Stanowisko to stało w kontrze do klasycznej szkoły prawa karnego, która karę kryminalną traktowała jako odwet społeczeństwa na przestępcy, wobec czego winna mieć na względzie jedynie przywrócenie stanu sprawiedliwości, a poza nim nie realizowała żadnych innych celów. Pow. C. Roxin, *Nowe kierunki polityki kryminalnej*, „PKK” 1996, nr 1, s. 93.

pod dozorem J. Augustusa¹⁵. W ustawodawstwie poszczególnych stanów USA środki probacyjne zostały uregulowane ostatecznie na przełomie XIX i XX wieku (pierwszą ustawę w tym przedmiocie wydano w 1878 r. w stanie Massachusetts)¹⁶. W tym samym okresie środki probacyjne zostały wprowadzone również do europejskich kodeksów karnych (np. w Belgii w 1888 r., we Francji w 1881 r., w Niemczech w 1885 r.).

W klasycznym ujęciu wyróżnić można trzy zasadnicze systemy probacji¹⁷:

1. system amerykański, który polegał na warunkowym zawieszeniu orzeczenia o karze, przy jednoczesnym przesądzeniu winy sprawcy, celem poddania go próbie i dozorowi kuratora¹⁸,
2. system francusko-belgijski, który polegał na warunkowym zawieszeniu wykonania kary orzeczonej względem sprawcy przestępstwa celem poddania go próbie i dozorowi kuratora (system ten obecnie dominuje w ustawodawstwie państw europejskim)¹⁹,
3. system norwesko-duńsko-holenderski, który polegał na warunkowym zawieszeniu ścigania przez oskarżyciela publicznego na okres próby, który połączony był ze stosowaniem środków probacyjnych²⁰.

Rozwój instytucji warunkowego umorzenia postępowania w polskim systemie prawa karnego – rys historyczny

Do polskiego systemu prawa karnego środki związane z poddaniem sprawcy próbie zostały wprowadzone Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. (Dz.U. z 1932 r., nr 60, poz. 571) Kodeks karny. Przewidywał on dwa rodzaje takich środków. W rozdziale IX uregulowane zostało warunkowe zawieszenie wykonania kary²¹ (art. 61 - 64 k.k. z 1932 r.), a w rozdziale X zamieszczono natomiast przepisy dotyczące warunkowe zwolnienie (art. 65 - 68 k.k. z 1932 r.).

Z momentem wejścia w życie w dniu 1 stycznia 1970 r. Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94) prócz warunkowego zawieszenia wykonania kary (rozdział X, art. 73 - 79 k.k. z 1969 r.) i warunkowego przedterminowego zwolnienia (rozdział XII, art. 90 - 98 k.k. z 1969 r.) do środków związanych z poddaniem sprawcy próbie dołączono nieznanym uprzednio środek reakcji na czyn przestępny w postaci

¹⁵ A. Marek, *Rola amerykańskiej probacji i jej efektywność*, AUNC 1978, nr 89, s. 217; J. Lachowski, [w:] M. Królikowski, r. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 32-116, T. II*, Legalis 2015.

¹⁶ B. Wróblewski, *Penologia – socjologia kar*, Wilno 1926, s. 264; D.G. Hardman, *The Function of Probation Officer, "Federal Probation"* 196, nr 24, s. 3-10.

¹⁷ M. Leonieni, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w polskim prawie karnym (Analiza ustawy i praktyki sądowej)*, Warszawa 1974, s. 14.

¹⁸ A. Marek, *System prawny*, [w:] J. Gluchowski (red.), *Zarys prawa Stanów Zjednoczonych*, Toruń 1988, s. 87.

¹⁹ r. Berger, *Le système anglais de probation et ses enseignements*, „Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique” 1958, nr 1, s. 17.

²⁰ A. Marek, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973, s. 38.

²¹ Zgodnie z ustawą z dnia 30 października 1951 r. (Dz.U. z 1951 r., Nr 58, poz. 399) z dniem 13 listopada 1951 r. przepisy art. 65-68 k.k. z 1932 r. przestawały obowiązywać.

warunkowego umorzenia postępowania karnego (rozdział IV art. 27 - 29 k.k. z 1969 r.)²².

W uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego z 1969 r. wskazano, że warunkowe umorzenie postępowania wzorowane było na podobnej instytucji funkcjonującej na gruncie sowieckiego Kodeksu karnego (RSP RR)²³. Wprowadzenie tej instytucji miało zaś skutkować ograniczeniem penalizacji w sprawach drobnych przestępstw. Ustawodawca stanął bowiem na stanowisku, że są wypadki, w których bez wyroku skazującego i kary, przez użycie innych środków represji, można przeprowadzić proces wychowawczy, zapobiegając w ten sposób ponownemu wkroczeniu sprawcy na drogę przestępstwa²⁴. Instytucja ta w zamyśle prawodawcy miała służyć za środek pogłębiania indywidualizacji odpowiedzialności karnej oraz za środek resocjalizacji, umożliwiając znaczne ograniczenie stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, a także kar nie związanych z pozbawieniem wolności oraz zastępowanie takich kar, gdy chodzi o nie karanych dotychczas sprawców przestępstw drobnej wagi, środkami oddziaływania wychowawczego, zdolnymi zapewnić poprawę sprawcy i wpłynąć dodatnio na przestrzeganie prawa bez potrzeby wydania wyroku skazującego²⁵.

W myśl przepisu art. 27 § 1 i 2 k.k. z 1969 r. postępowanie karne można było warunkowo umorzyć, gdy stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu nie był znaczny, okoliczności jego popełnienia nie budziły wątpliwości, a postawa sprawcy nie karanego za przestępstwo, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniały przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa. Nadto możliwość warunkowego umorzenia postępowania, ograniczona została tylko do przestępstw zagrożonych karą nie przekraczającą 3 lat pozbawienia wolności²⁶, co odnosiło się także do przestępstw o alternatywnie określonej sankcji, tj. zagrożonych karą pozbawienia wolności do takiej wysokości, karą ograniczenia wolności albo grzywną.

Przy ocenie stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu organ orzekający brał pod uwagę na uwadze zarówno elementy strony przedmiotowej jak i podmiotowej przypisanego sprawcy czynu²⁷.

Zgodnie z orzecznictwem SN, wydanym na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., za elementy przedmiotowe, decydujące o stopniu społecznego niebezpieczeństwa czynu, uznawano rodzaj dobra, w które godzi przestępstwo, charakter i rozmiar szkody wyrządzonej lub grożącej dobru chronionemu, a także sposób działania sprawcy, czas i miejsce

²² K. Buchała, A. Zoll, *Prawo karne*, Warszawa 19978, s. 392.

²³ M. Jankowski, S. Mamrot, A. Ważny, *Warunkowe umorzenie postępowania*, Warszawa 2011, s. 1.

²⁴ *Projekt Kodeksu karnego*, Warszawa 1968, s. 105.

²⁵ Uchwała SN z dnia 29.01.1971 r., VI KZP 26/69, OSNKiW, 1971, nr 23, poz. 33; podobnie J. Bafia, *Wzbogacenie środków zwalczania drobnej przestępczości*, „Państwo i Prawo” (dalej PiP) 1968, nr 4-5, s. 137; M. Cieślak, *Materialnoprawne oblicze warunkowego umorzenia postępowania*, „PiP” 1971, nr 3-4, s. 615; S. Paweła, *Krótkoterminowe pozbawienie wolności w systemie środków karnych*, „Nowe Prawo” (dalej NP.), 1968, nr 9, s. 1263. Projekt Kodeksu karnego, Warszawa 1968, s. 105.

²⁶ Co do zasady warunkowego umorzenia postępowania nie stosowano względem żołnierza, jeżeli przestępstwo, którego się dopuścił, zagrożone było karą, której dolna granica była wyższa niż 3 miesiące pozbawienia wolności (art. 292 § 3 k.k. z 1939 r.).

²⁷ Postanowienie SN z dnia 27.01.1988 r., V KRN 365/87, OSNKiW 1988, nr 5-6, poz. 36.

popelnienia czynu, oraz rozmiar szkody - materialnej lub niematerialnej - wyrządzonej przestępstwem²⁸. Elementy strony podmiotowej przestępstwa służące do rekonstrukcji stopnia jego społecznego niebezpieczeństwa stanowiły natomiast umyślność i postać zamiaru (zamiar bezpośredni albo ewentualny), a w przypadku przestępstw nieumyślnych stopień tejże nieumyślności w postaci lekkomyślności albo niedbalstwa. Organ orzekający winie także brać pod uwagę pobudki i cel działania sprawcy²⁹.

W świetle przepisu art. 27 § 1 k.k. z 1969 r. okoliczności popelnienia czynu nie budziły wątpliwości, przede wszystkim, gdy sprawca przyznał się w sposób nie nasuwający wątpliwości do zarzucanego mu czynu, bądź wówczas, gdy został on np. ujęty na gorącym uczynku albo, gdy istniały inne jednoznaczne dowody stwierdzające fakt popelnienia przestępstwa. Podkreślić należy jednak, że nieprzyznanie się oskarżonego do popelnienia zarzucanego mu przestępstwa nie stanowiło przeszkody do warunkowego umorzenia postępowania karnego, jeżeli w świetle jednoznacznych ustalonych okoliczności sprawy fakt popelnienia tego przestępstwa nie budzi wątpliwości i jeżeli pozostałe wymagania art. 27 k.k. z 1969 r. zostały spełnione. W procedowaniu w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania chodziło bowiem nie o to, czy sprawca przyznaje się do zarzucanego mu czynu, lecz o to, czy w świetle ustalonych okoliczności sprawy jego popelnienie nie budzi wątpliwości. Nie chodziło więc o określony stosunek sprawcy do popelnionego czynu, lecz o sam fakt jego popelnienia w świetle zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego³⁰. Na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r. brak było możliwości zastosowania warunkowego umorzenia postępowania względem sprawcy, który był uprzednio karany za przestępstwo, jeżeli nie nastąpiło jeszcze zatarcie tego skazania. Nie miało w tym zakresie znaczenia, na jaki rodzaj kary zasadniczej i w jakiej wysokości sprawca został uprzednio skazany, czy został on skazany tylko na karę dodatkową oraz czy kara taka została wykonana. Za karaną należało uważać także osobę, której darowano karę z mocy indywidualnego aktu łaski lub z mocy amnestii, chyba że jej czyn został objęty abolicją. Jako karanej nie traktowano natomiast osoby, w sprawie której umorzono postępowanie, nie wyłączając amnestii a nadto osoby, co do której sąd odstąpił od wymierzenia kary oraz osoby, której wymierzono tylko karę przewidzianą w wojskowych przepisach dyscyplinarnych. Jako karanej nie traktowano także osoby, względem której uprzednio zastosowano środki wychowawcze lub umieszczenie w zakładzie poprawczym³¹.

W świetle orzecznictwa SN, które wydane zostało na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., podstawę pozytywnej prognozy społecznej względem sprawcy przy stosowaniu warunkowego umorzenia postępowania powinna stanowić postawa sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia. Za przyjęciem prognozy, że sprawca bez wymierzenia mu kary będzie przestrzegał porządku prawnego, przemawiały

²⁸ Wyrok SN z dnia 04.07.1978 r., VI KRN 154/78, OSNKiW 1978, nr 10, poz. 112; wyrok SN z dnia 05.11.1985 r., Rwn 991/85, OSNKW 1986, nr 5-6, poz. 40.

²⁹ Postanowienie SN z dnia 27.01.1988 r., V KRN 365/87, OSNKiW 1988, nr 5-6, poz. 36.

³⁰ Wyrok SN z dnia 11.07.1985 r., RN w 17/85, OSNKiW 1986, nr 3-4, poz. 18.

³¹ Uchwała SN z dnia 29.01.1971 r., VI KZP 26/69, OSNKiW 1971, nr 23, poz. 33.

zwłaszcza takie okoliczności, jak prawy charakter sprawcy, należyty poziom moralny, właściwy stosunek do pracy, nieprzebywanie w otoczeniu zdemoralizowanym lub w atmosferze sprzyjającej przestępstwu oraz nienaganny do czasu popełnienia czynu sposób życia³².

Zgodnie z art. 28 § 1 k.k. z 1969 r. warunkowe umorzenie sąd uzależnić mógł od poręczenia³³ polegającego na zapewnieniu podjęcia starań, by sprawca przestrzegał porządku prawnego, a zwłaszcza by nie popełnił przestępstwa. Poręczenia takiego mogła udzielić organizacja społeczna, do której sprawca należał, lub kolektyw, w którym pracował, odbywał służbę albo się uczył. Poręczenia mogła udzielić również osoba godna zaufania.

Nadto w § 2 powyższego przepisu wskazano, że umarżając warunkowo postępowanie karne można było zobowiązać sprawcę:

1. do naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej przestępstwem, poprzez wyrównanie straty materialnej wywołanej przestępstwem³⁴ lub zadośćuczynienie krzywdzie moralnej pokrzywdzonego,
2. do przeproszenia pokrzywdzonego,
3. do wykonania określonych prac lub świadczeń na cele społeczne, przy czym w celu należytego wykonania, jak i skontrolowania sprawcy w okresie próby, zakres i formę prac lub świadczeń należało jednoznacznie sprecyzować w orzeczeniu dotyczącym warunkowego umorzenia postępowania, z tym zastrzeżeniem, że obowiązek pracy na cele społeczne nie mógł przekraczać 20 godzin w stosunku miesięcznym.

Warunkowe umorzenie następowało na okres próby, który wynosił od roku do lat 2 i biegł od uprawomocnienia się orzeczenia w tym przedmiocie (art. 29 § 1 k. z 1969 r.).

W stanie prawnym obowiązującym pod rządami kodyfikacji karnej z 1969 r. organami uprawnionymi do decydowania o zastosowaniu warunkowego umorzenia postępowania był prokurator, jak i sąd, a zasadniczą formą orzeczenia o jego zastosowaniu było postanowienie.

Prokurator mógł orzec o zastosowaniu analizowanej instytucji dopiero po przeprowadzeniu całego postępowania przygotowawczego (art. 284 § 1 k.p.k. z 1969 r.), którego wyniki w sposób jednoznaczny wykazały, że stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu, jakiego dopuścił się podejrzany, nie jest znaczny, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa podejrzanego nie karanego za przestępstwo, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniały przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego. Wydanie natomiast przez sąd postanowienia o warunkowym umorzeniu postępowania mogło nastąpić dopiero po stwierdzeniu, że wniesiony przez oskarżyciela akt oskarżenia odpowiadał przewidzianym przez ustawę warunkom formalnym i że nie zachodziła potrzeba wydania w sprawie innego z możliwych postanowień, o których mówił art. 299 § 1 pkt 1-4 k.p.k. z 1969 r. Zaznaczyć należało nadto, że wydanie przez sąd postanowienia o warunkowym umorzeniu mogło na-

³² Ibidem.

³³ Przyjęcie poręczenia obligatoryjnie powinno nastąpić przed wydaniem postanowienia o warunkowym umorzeniu postępowania.

³⁴ Nalożenie tego obowiązku było obligatoryjne w sprawie o przestępstwo przeciwko mieniu, w wypadku, gdy szkoda nie została naprawiona.

stąpić nie później niż przed rozpoczęciem przewodu sądowego na rozprawie głównej. Po rozpoczęciu przewodu sądowego o warunkowym umorzeniu postępowania sąd mógł bowiem orzec tylko wyrokiem³⁵.

Podejznanemu, od postanowienia prokuratora, a oskarżonemu od postanowienia sądu w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania przysługiwało prawo do wniesienia sprzeciwu³⁶ w terminie 7 dni od daty ogłoszenia lub doręczenia mu postanowienia w tym przedmiocie (art. 288 § 1 i 2 i art. 299 § 3 k.p.k. z 1969 r.). Skutkiem jego wniesienia była utrata mocy każdego z wyżej wskazanych orzeczeń i dalsze procesowanie w sprawie przez oskarżyciela publicznego, bądź sąd.

Na wydane przez sąd postanowienie o warunkowym umorzeniu postępowania, jeśli toczyło się ono z urzędu, oskarżycielowi publicznemu, a w sprawach toczących się z oskarżenia prywatnego oskarżycielowi prywatnemu przysługiwało zażalenie stosownie do art. 409 i 374 k.p.k. z 1969 r. Oskarżonemu, który nie wniósł sprzeciwu, oraz pokrzywdzonemu, choćby został już dopuszczony do udziału postępowaniu sądowym w charakterze oskarżyciela posiłkowego lub powoda cywilnego, przysługiwało natomiast zażalenie tylko w zakresie ustalonych na podstawie art. 28 i 29 § 1 k.k. z 1969 r. warunków umorzenia (art. 299 § 3 i art. 289 k.p.k. z 1969 r.)³⁷.

W myśl 28 § 2 k.k. z 1969 r. postępowanie karne należało podjąć, jeżeli sprawca w okresie próby lub jeszcze przed uprawomocnieniem się orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania uchylał się³⁸ od wykonania obowiązku nałożonego w myśl art. 28 lub, chociażby przed uprawomocnieniem się orzeczenia, rażąco naruszał porządek prawny³⁹, a w szczególności gdy dopuścił się przestępstwa.

W toku prac koncepcyjnych nad Kodeksem karnym z dnia 6 czerwca 1996 r. (Dz.U. z 2016 r., poz. 1137 tekst jedn.) twórcy tejsze ustawy, biorąc po uwagę pozytywne efekty funkcjonowania w rodzimym systemie prawnym tego środka, postanowili utrzymać go w nowej kodyfikacji karnej. Jednocześnie zdecydowano się jednak dokonać modernizacji jego treści formy. „[...] Kodeks karny z 1997 r., hołdując zasadzie ultima ratio kary pozbawienia wolności, traktuje warunkowe umorzenie jako alternatywę dla tej kary, uznając je za wolnościowy środek [...] związany z poddaniem sprawcy próbie. Nowa regulacja warunkowo-

³⁵ Arg. ex art. 299 § 1 pkt 5 k.p.k. z 1969 r.

³⁶ Sprzeciw przeciwko postanowieniu prokuratora o warunkowym umorzeniu postępowania karnego nie był środkiem odwoławczym. W związku z tym w postępowaniu toczącym się po wniesieniu sprzeciwu nie obowiązywał zakaz reformationis in peius (wyrok SN z dnia 16.07.1982 r., Rw 588/82, OSNKiW 1982, nr 12, poz. 87).

³⁷ Uchwała SN z dnia 29.01.1971 r., VI KZP 26/69, OSNKiW 1971, nr 23, poz. 33.

³⁸ Stwierdzenie, że sprawca uchylał się od wykonania obowiązku, wymagało uprzedniego rozważenia wszystkich okoliczności, które mogły mieć znaczenie dla oceny podmiotowego nastawienia sprawcy wobec nałożonego obowiązku. Może się bowiem zdarzyć, że niewykonanie obowiązku wynikało z przyczyn od sprawcy niezależnych (wypadek losowy, choroba). Tak więc przed powzięciem decyzji o podjęciu postępowania karnego konieczne było ustalenie nie tylko obiektywnego faktu, że obowiązek nie został wykonany, ale także okoliczności, że sprawca mógł obowiązek ten wykonać, a nie czyniąc temu zadość dał świadectwo, że się uchyla od jego wykonania (wyrok SN z dnia 01.09.1994 r., III KRN 151/94, Legalis).

³⁹ Rażąco naruszenie porządku prawnego mogło przejawiać się bądź w dopuszczeniu się przestępstwa (wtedy jest ono oczywiste) bądź też w inny sposób, jeżeli stwierdzone zostanie drastyczne lub uporczywe naruszenie przez sprawcę norm prawa (np. cywilnego, rodzinnego, prawa pracy lub prawa o wykroczeniach).

wego umorzenia postępowania znacznie wyraźniej niż dotąd akcentuje jego wolnościowy i probacyjny charakter, wprowadzając możliwość oddania sprawy pod dozór kuratora, osoby lub organizacji godnej zaufania oraz możliwość nałożenia na sprawcę szerszego zakresu obowiązków probacyjnych, a także ich modyfikacji”.

W uzasadnieniu do powyższej ustawy wskazano, że „[...] Rozdział VIII obejmuje trzy różniące się istotnie środki racjonalnej polityki kryminalnej, będące wynikiem przeszło 100-letniej ewolucji ustawodawstwa, u której początków leżała idea humanizacji kar oraz pragmatyczne nastawienie ustawodawstwa anglosaskiego. Tym, co je łączy, jest poddanie sprawy przestępstwa próbie. Różnice pomiędzy tymi trzema środkami są natury procesowej i prawnomaterialnej. Warunkowe umorzenie bowiem nie wiąże się z uznaniem winy w formie przewidzianej dla wyroku skazującego, warunkowe zawieszenie wykonania kary jest nierozdzielnie związane z orzeczeniem w wyroku o winie i orzeczeniem kary oraz warunkowym zawieszeniem jej wykonania (ewentualnie orzeczeniem środków probacyjnych), nie jest więc warunkowym skazaniem, jak to się niekiedy przyjmuje, natomiast warunkowe zwolnienie jest w istocie orzeczeniem modyfikującym orzeczenie o karze, ściślej o jej wykonaniu, w tym także o środkach probacyjnych (przewidzianych w Kodeksie karnym wykonawczym), a merytorycznie warunkowym zwolnieniem od odbycia części kary (reszty kary). Żaden z tych środków nie odpowiada ściśle anglosaskiemu wzorcowi probation, w którym orzeka się o winie, nie orzeka zaś o karze, lecz stosowaniu dozoru kuratora i szczególnych obowiązków, w tym także o naprawieniu szkody, których zakres jest bardzo zbliżony do przewidzianych w nowym kodeksie. Rozwiązanie nawiązuje do tradycji polskich kodeksów i przewiduje proste warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, tj. bez dozoru kuratora i bez szczególnych obowiązków probacyjnych, oraz „probacyjne”, związane z nimi (analogicznie warunkowe umorzenie postępowania). Wybór pomiędzy prostym a probacyjnym zawieszeniem wykonania kary został pozostawiony sądowi, w zależności od rodzaju prognozy co do sprawcy i okoliczności czynu, a także potrzeby resocjalizującego oddziaływania. Warunkowe umorzenie postępowania i warunkowe zawieszenie wykonania kary stanowi alternatywę dla bezwzględnego pozbawienia wolności, niewspółmiernie tańszą ekonomicznie, co najmniej równie skuteczną i bez negatywnych oddziaływań tej kary na pozbawionych wolności”⁴⁰.

W Kodeksie karnym z 1997 r. warunkowe umorzenie postępowania karnego jest jedną z trzech instytucji związanych z poddaniem sprawcy próbie. Na gruncie tej kodyfikacji warunkowe umorzenie jest instytucją różną od środków karnych i kompensacyjnych (art. 39-52 k.k.), regulowaną w rozdziale VIII Kodeksu karnego, zatytułowanym Środki związane z poddaniem sprawcy próbie (art. 66-84 k.k.; warunkowe umorzenie postępowania, warunkowe zawieszenie wykonania kary, warunkowe przedterminowe zwolnienie)⁴¹.

Nowa kodyfikacja karna, podobnie jak Kodeks karny z 1969 r., utrzymała zasadę,

⁴⁰ Uzasadnienie rządowego projektu Kodeksu karnego, [w:] *Nowe Kodeksy karne z 1997 r.*, Warszawa 1997, s. 161.

⁴¹ M. Leonieni, W. Michalski, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle ustaw i praktyki sądowej*, Warszawa 1972, s. 30 i n.; M. Kalinowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, T. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 1999, s. 169.

że przy spełnieniu warunków określonych w ustawie, wolno postępowanie karne warunkowo umorzyć, tj. zakończyć je decyzją stwierdzającą zaniechanie ścigania karnego bez wydania wyroku skazującego⁴². Warunkowy charakter umorzenia wyraża się zatem w tym, że jego definitywna skuteczność uzależniona jest od pomyślnego przebiegu okresu próby. Według poprzednich przepisów, obowiązujących do 1998 r. (art. 27-29 d.k.k., art. 284-289 d.k.p.k.) następowało ono w toku postępowania przygotowawczego, na podstawie postanowienia prokuratora, przed wniesieniem aktu oskarżenia albo - jeśli przesłanki warunkowego umorzenia ujawniły się na etapie postępowania przed sądem - orzekał o nim wyrokiem sąd. Przesłankami materialno-prawnymi warunkowego umorzenia były:

- zagrożenie przestępstwa karą nie przekraczającą 3 lat,
- stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu nie jest znaczny,
- okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości,
- dotychczasowa niekaralność sprawcy,
- dodatnia prognoza kryminologiczna (art. 27 dkk)⁴³.

Regulacja warunkowego umorzenia postępowania zawarta w nowych Kodeksach, karnym i postępowania karnego, różniła się od poprzedniej, zarówno gdy chodzi o przesłanki, jak i orzekanie tego środka. Przepis art. 66 k.k. – w pierwotnym brzmieniu - wliczał następujące przesłanki:

- zagrożenie przestępstwa karą nie przekraczającą 3 lat,
- wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne,
- okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości,
- sprawca nie był karany za przestępstwo umyślne,
- dodatnia prognoza kryminologiczna.

Dodatkowo w szczególnych przypadkach, wskazanych w art. 66 § 3 k.k., tj. gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, sprawca naprawił szkodę lub pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody, warunkowe umorzenie można było zastosować do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności. Główne różnice w ukształtowaniu przesłanek materialno-prawnych warunkowego umorzenia postępowania – pomiędzy poprzednią a obecną kodyfikacją karną - polegały na wyraźnym wyartykułowaniu warunku w postaci nieznacznego stopnia zawinienia oraz na dopuszczeniu stosowania tego środka wobec sprawców już karanych, jeśli tylko ponosili oni odpowiedzialność za przestępstwo nieumyślne. Kodyfikacja karna z 1997 r., w stosunku do poprzedniczki, znacznie rozszerzyła katalog obowiązków⁴⁴, jakie sąd mógł nałożyć w okresie próby na sprawcę⁴⁵, nadto odstąpiła od instytucji poręczenia, jak również wprowadziła zła-

⁴² Postanowienie SN z dnia 01.03.2004 r., V KK 373/03, Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych (dalej OSNwSK) 2004, nr 1, poz. 437.

⁴³ Wyrok TK z dnia 24.11.2008 r., K. 66/07, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (dalej OTK), 2008, nr 9, poz. 158.

⁴⁴ W myśl art. 67 § 3 k.k. - w wersji pierwotnej - umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości lub w części, a może na niego nałożyć obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1-3 lub 5, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 oraz zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2.

⁴⁵ W myśl art. 67 § 2 k.k. - w wersji pierwotnej - umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd może w okresie próby

godzone kryteria dotyczące możliwości podjęcia warunkowo umorzonych postępowania⁴⁶. Znacznie dalej idące różnice dotyczyły natomiast trybu orzekania; zasadnicza zmiana polega na tym, że w nowym Kodeksie karnym o warunkowym umorzeniu postępowania zawsze orzeka sąd. Ten kierunek zmian był od dawna postulowany przez doktrynę⁴⁷. W pierwotnym brzmieniu Kodeksu postępowania karnego rozstrzygnięcie sądu przybiera postać wyroku albo postanowienia, w zależności od tego, na jakim etapie postępowania ustalono istnienie przesłanek warunkowego umorzenia. Jeśli ich istnienie stwierdził już prokurator w toku postępowania przygotowawczego, wówczas - zamiast aktu oskarżenia - kierował do sądu wnioski o warunkowe umorzenie postępowania (art. 336 k.p.k.). O swej decyzji prokurator zawiadamiał oskarżonego i pokrzywdzonego, co dawało im możliwość odniesienia się do „propozycji” oskarżyciela. Ocena wniosku dokonywana jest w fazie postępowania, którą ustawodawca określa jako „wstępną kontrolę oskarżenia” (Dział VIII, rozdział 40 k.p.k.). Po stwierdzeniu, iż wniosek odpowiadał warunkom formalnym przewidzianym dla tego pisma procesowego, prezes sądu kierował sprawę na posiedzenie niejawne (art. 339 § 1 pkt 2 k.p.k.). W przypadku potwierdzenia okoliczności ustalonych przez prokuratora sąd wydawał postanowienie o warunkowym umorzeniu postępowania (art. 342 § 1 k.p.k.). Do takiego rozstrzygnięcia mogło dojść również po wniesieniu przez prokuratora aktu oskarżenia. Jeśli bowiem okoliczności przemawiające za warunkowym umorzeniem postępowania ujawniły się po rozpoczęciu przewodu sądowego, sąd rozstrzygał o warunkowym umorzeniu wyrokiem (art. 414 § 1 k.p.k.). Konsekwencje związane z orzeczeniem dla sprawcy były takie same, niezależnie od jego formy (art. 414 § 4 w związku z art. 341 k.p.k.)⁴⁸.

Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2003 r., nr 17, poz. 155) wprowadzono zmiany odnośnie formy orzekania przez sąd o warunkowym umorzeniu postępowania. O dnia wejścia w życie tejsze ustawy, tj. od 1 lipca 2003 r., orzeczenie o warunkowym umorzeniu postępowania mogło mieć jedynie formę wyroku.

Kolejne zmiany w zakresie instytucji warunkowego umorzenia postępowania zostały wprowadzone ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 396), która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r. Powyższa nowelizacja zachowała dotychczasowe założenia tej konstrukcji według niej jednak warunkowe umorzenie postępowania może nastąpić w odniesieniu do wszystkich przestępstw

oddać sprawcę pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym.

⁴⁶ W myśl art. 68 k.k. - w wersji pierwotnej - Sąd podejmuje postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które został prawomocnie skazany (§ 1). Sąd może podjąć postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne niż określone w § 1 przestępstwo, jeżeli uchyla się od dozoru, wykonania nałożonego obowiązku lub orzeczonego środka karnego albo nie wykonuje zawartej z pokrzywdzonym ugody (§ 2).

⁴⁷ A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego - część ogólna*, Warszawa 1999, s. 203; E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Retman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 1017.

⁴⁸ Wyrok TK z dnia 16.05.2000 r., P 1/99, OTK, 2000, nr 4, poz. 111.

zagrożonych karą do 5 lat pozbawienia wolności⁴⁹ (art. 66 § 2 k.k.). Dodatkowo zastrzeżeniu uległ okres próby, którego górna granica została wydłużona do lat 3⁵⁰ (art. 67 § 2 k.k.). Dolna granica pozostała niezmienna i wynosi rok. Rozszerzony został nadto katalog obowiązków, jakich sąd może nałożyć na sprawcę w okresie próby⁵¹. Wreszcie przerebadowano przepis dotyczący fakultatywnego podjęcia warunkowo umorzonego postępowania⁵², aby dostosować jego treść do innych zmian, które wprowadzono do Kodeksu karnego.

W oparciu o ustawę z dnia 11 marca 2016 r. (Dz.U. z 2016 r., poz. 437) o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 437) doszło do nowelizacji treści przepisu art. 67 § 3 k.k., który w obecnie obowiązującym brzmieniu stanowi, że umarżając warunkowo postępowanie karne, sąd nakłada na sprawcę obowiązek naprawienia szkody w całości albo w części, a w miarę możliwości również obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, albo zamiast tych obowiązków orzeka nawiązkę; sąd może nałożyć na sprawcę obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1-3, 5-6b, 7a lub 7b, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 lub zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2. Przepisy art. 72 § 1a i 1b stosuje się odpowiednio.

Przesłanki warunkowego umorzenia postępowania w Kodeksie karnym z 1997 r.

W świetle art. 66 k.k. sąd może warunkowo umorzyć postępowanie karne, jeżeli wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa (§ 1). Warunkowego umorzenia nie stosuje się do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą przekraczającą 5 lata pozbawienia wolności (§ 2).

Z powyższego unormowania wynika, że przesłanki warunkowego umorzenia postępowania są następujące:

- popełnienie przez sprawcę czynu bezprawnego, który należy zakwalifikować jako przestępstwo;

⁴⁹ Dotychczas zasada była, iż warunkowe umorzenie stosowano względem sprawców przestępstw zagrożonych karą nie przekraczającą 3 lat pozbawienia wolności (art. 67 § 1 k.k. w poprzednim brzmieniu).

⁵⁰ Poprzednio okres ten wynosił 2 lata.

⁵¹ W myśl art. 67 § 3 k.k. umarżając warunkowo postępowanie karne, sąd nakłada na sprawcę obowiązek naprawienia szkody w całości albo w części, a w miarę możliwości również obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, albo zamiast tych obowiązków orzeka nawiązkę; sąd może nałożyć na sprawcę obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1-3, 5-6b, 7a lub 7b, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 lub zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2. Nakładając na sprawcę przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej obowiązek wymieniony w art. 72 § 1 pkt 7b, sąd określa sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym.

⁵² W myśl art. 68 § 2 k.k. Sąd może podjąć postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne niż określone w § 1 przestępstwo, jeżeli uchyla się od dozoru, wykonania nałożonego obowiązku lub orzeczonego środka karnego, środka kompensacyjnego lub przypadku albo nie wykonuje zawartej z pokrzywdzonym ugody.

- wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne;
- okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości;
- sprawca nie był karany za przestępstwo umyślne;
- dodatnia prognoza kryminologiczna;
- zagrożenie przestępstwa karą nie przekraczającą 5 lat.

Warunkiem sine qua non skorzystania przez sprawcę z dobrodziejstwa warunkowego umorzenia postępowania karnego jest udowodnienie, że dopuścił się on przestępstwa, tj. czynu bezprawnego, karalnego, karygodnego, co oznacza, że jego szkodliwość społeczna musi być wyższa niż znikoma i zawinionego⁵³.

U podstaw wyroku warunkowo umarzającego postępowanie musi leżeć przekonanie sądu, a sensu stricte osób wchodzących w jego skład, o istnieniu winy sprawcy. Dlatego też orzeczenie pozytywne w tym przedmiocie nie powinno zapaść, jeśli sąd nie jest przekonany o winie i jej stopniu, który nie jest znaczny. Warunkowe umorzenie postępowania jest bowiem, jak wynika wprost z treści przepisu, immanentnie związane ze stwierdzeniem winy⁵⁴. Jest bowiem oczywiste, że dokonanie oceny czy wina jest znaczna, czy też nie jest znaczna wymaga pierwotnego uznania, że sprawca czynu zabronionego w ogóle ponosi winę⁵⁵.

W postępowaniu karnym zbędne jest procentowe (ułamkowe) oznaczanie stopnia winy sprawcy przestępstwa. Wystarczające jest w tym zakresie posłużenie się pojęciami znacznego czy nieznacznego stopnia winy⁵⁶. Stopień ten należy natomiast ustalić opierając się o takie kryteria jak poczytalność, dojrzałość, świadomość bezprawności zachowania oraz możliwości podjęcia w danych okolicznościach działania zgodnego z prawem⁵⁷.

Ustalenie, iż społeczna szkodliwość czynu „nie jest znaczna” winna być dokonana poprzez całościową filtrację jego strony podmiotowej i przedmiotowej za pośrednictwem faktorów wskazanych w art. 115 § 2 k.k., tj. rodzaj naruszonego dobra prawnego, charakter naruszonego dobra prawnego, rozmiary wyrządzonej albo grożącej szkody, sposób popełnienia czynu, okoliczności popełnienia czynu, waga naruszonych przez sprawcę obowiązków, postać zamiaru, motywacja sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności, stopień naruszenia reguł ostrożności⁵⁸. Dopiero po dokonaniu tego zabiegu koncepcyjnego sąd będzie w stanie stwierdzić czy ustalona karygodność czynu daje podstawy do skorzystania in casu z dobrodziejstwa warunkowego umorzenia postępowania. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na to, że zakresie pojęciowym określenia „społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna” mieszczą się także czyny, których szkodliwość społeczna jest „średnia”⁵⁹. Patrząc bowiem na zakres ustawowej

⁵³ Wyrok SN z dnia 08.01.2009 r., WK 24/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz.47; A. Zoll (red.), G. Bogdan, Ż. Cwiąkałski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, Lex 2015.

⁵⁴ Wyrok TK z dnia 24.11.2008 r., K 66/07, OTK 2008, nr 9, poz. 158.

⁵⁵ Wyrok SN z dnia 09.01.2002 r., III KKN 303/00, Prok. i P r. 2003, nr 2, poz. 3.

⁵⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 31.05.2007 r., II AKa 90/07, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” (dalej KZS) 2007, nr 7-8, poz. 57.

⁵⁷ K. Buchała, A. Zoll, *Prawo karne*, Warszawa 1998, s. 235.

⁵⁸ R. Zawlocki, *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 281-282.

⁵⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 30.03.2005 r., II AKa 50/05, KZS 2005, nr 5, poz. 33.

sankcji czynów wobec jakich może być zastosowana przedmiotowa instytucja nieracjonalnym byłoby przyjęcie, że kwalifikują się do niej jedynie czyny błahe.

„Okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości” jedynie wtedy, gdy zarówno pod względem obiektywnym jak i subiektywnym nie ma najmniejszych wątpliwości ani co do tego, że oskarżony wypełnił wszystkie znamiona zarzucanego mu czynu wymienione w konkretnym przepisie, zawierającym opis danego przestępstwa, jak i że spełnione zostały warunki odpowiedzialności konieczne do uznania kogoś za sprawcę przestępstwa ujęte w części ogólnej Kodeksu karnego, np. że sprawca nie działał w warunkach kontraktu⁶⁰. W tym zakresie należy wskazać, że sąd może, mimo nieprzyznania się oskarżonego do podmiotowej strony przestępstwa, przy braku kwestionowania jego zaistnienia i swojego w nim udziału, orzec o warunkowym umorzeniu, jeżeli oceni, że okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości podobnie jak może również, mimo przyznania się oskarżonego uznać, że wątpliwości takie istnieją, i skierować sprawę na rozprawę⁶¹.

Jednym z warunków zastosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego, wynikającym z treści art. 66 § 1 k.k., jest to, aby sprawca nie był karany za popełnienie przestępstwa lub przestępstwa karnego skarbowego w typie umyślnym jak i umyślnie - nieumyślnym⁶². Przesłanka ta dotyczy jedynie prawomocnych skazań, które miały miejsce do dnia orzekania w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania⁶³. Istotne znaczenie w tym zakresie ma więc nie data wydania wyroku za uprzednie umyślne przestępstwo, ale data, w której wyrok ten się uprawomocnił⁶⁴.

Mając powyższe na względzie należy wskazać, iż z dobrodziejstwa rozpatrywanego środka probacyjnego skorzystać jednak może sprawca:

- poprzednio dopuszczający się popełnienia występku nieumyślnego;
- w stosunku do którego poprzednie postępowanie karne zostało prawomocnie umorzone⁶⁵;
- w stosunku do którego poprzednie odstąpiono od wymierzenia kary, nawet jeżeli sąd wymierzył środek karny⁶⁶;
- w stosunku do którego poprzednio zastosowano warunkowe umorzenie postępowania;
- w stosunku do którego poprzednio zastosowano jedynie sankcje dyscyplinarne;
- karanego poprzednio za wykroczenie, zarówno umyślne jak i nieumyślne;
- w stosunku do którego zastosowano środki poprawcze⁶⁷.

⁶⁰ Wyrok SN z dnia 24.02.2005 r., V KK 435/04, Lex nr 147241; L. Bondarczuk, *Warunkowe umorzenie postępowania w świetle zasady domniemania niewinności*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 4, s. 39.

⁶¹ Postanowienie SN z dnia 27.11.2003 r., V KK 301/03, OSNKW 2004, nr 1, poz. 9.

⁶² Postanowienie SN z dnia 01.10.2003 r., II KK 156/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz.2080; wyrok SN z dnia 24.04.2007 r., IV KK 50/07, OSNSK 2007, nr 1, poz. 923.

⁶³ Wyrok SN z dnia 01.10.2010 r., II KK 141/10, OSNKiW 2010, nr 11, poz. 102.

⁶⁴ Wyrok SN z dnia 18.03.2009 r., V KK 18/09, Lex nr 491152.

⁶⁵ A. Herzog, *Niekaralność jako przesłanka warunkowego umorzenia postępowania karnego*, „Prokuratura i. Prawo” 2005, nr 4, s. 127.

⁶⁶ K. Nowicki, *Brak wcześniejszej karalności za przestępstwo jako przesłanka stosowania warunkowego umorzenia postępowania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” (dalej NKPK) 2006, nr 19, s. 253.

⁶⁷ T. Koziol, *Z problematyki przesłanek warunkowego umorzenia postępowania karnego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” (dalej CzPKiNK) 2000, nr 2, s. 5.

Warunek uprzedniej „niekaralności” sprawcy za przestępstwo umyślne ma charakter bezwzględny i nie zależy od stanu wiedzy sądu rozpoznającego sprawę⁶⁸. Nie można więc utrzymywać, że warunek niekaralności jest spełniony zarówno wtedy, kiedy wobec oskarżonego nie zapadł żaden prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo umyślne, jak i wtedy, kiedy wyrok taki wprawdzie zapadł, lecz sąd nie powziął o nim wiadomości⁶⁹. Wydanie pozywanego orzeczenia o zastosowaniu przedmiotowego środka w tej ostatniej sytuacji oznaczać będzie zatem rażąco narusza przepis art. 66 k.k.⁷⁰.

Kolejną przesłanką dopuszczającą możliwość zastosowania warunkowego umorzenia postępowania jest przyjęta przez sąd, w oparciu o postawę sprawcy, jego właściwości i stosunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia, uzasadniona prognoza, że pomimo umorzenia w stosunku do niego postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa⁷¹. W związku z tym sąd powinien skrupulatnie sprawdzić jakie zapatrywanie sprawca wyraża względem dóbr chronionych prawem, ze szczególnym uwzględnieniem dobra, które zostało bezpośrednio zaatakowane jego przestępstwem⁷². W tym zakresie należy wskazać, iż omawianą instytucję należy stosować w pierwszej kolejności względem sprawców, wobec których nie trzeba zmieniać ich „postaw”. Przestępstwo bowiem, którego się dopuścili miało charakter jedynie incydentalny, a ich dotychczasowy sposób życia, jak również właściwości i warunki osobiste wskazują, że szanują oni porządek prawny⁷³.

Jak wynika z treści art. 66 § 2 k.k. nie jest dopuszczalne stosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania w stosunku do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lata pozbawienia wolności. Podkreślić trzeba, że chodzi tu o górną granicę sankcji ustawowej przewidzianej za dane przestępstwo, a nie granicę kary, jaką in casu, należałoby orzec wobec sprawcy. Dodatkowo zaznaczyć trzeba, że powyższe unormowanie ma zastosowanie także do przestępstw zagrożonych alternatywnie oznaczoną sankcją, tj. karą pozbawienia wolności do takiej wysokości, karą ograniczenia wolności albo grzywną.

Obowiązki związane warunkowym umorzeniem postępowania przewidziane w Kodeksie karnym z 1997 r.

W myśl art. 67 k.k. warunkowe umorzenie następuje na okres próby, który wynosi od roku do 3 lat i biegnie od uprawomocnienia się orzeczenia (§ 1). Orzekając o zastosowaniu tej instytucji sąd może w okresie próby oddać sprawcę pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalno-

⁶⁸ Wyrok SN z dnia 01.02.2011 r., IV KK 406/10, Lex nr 725081.

⁶⁹ Wyrok SN z dnia 05.10.2006 r., II KK 17/10, Lex nr 202109.

⁷⁰ Wyrok SN z dnia 02.02.2007 r., IV KK 461/06, Lex nr 231929.

⁷¹ A. Marek, *Komentarz do art. 66 k.k., Kodeks karny. Komentarz, Lex/2010.*

⁷² J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Komentarz do art. 66 k.k., [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Lex/2016.*

⁷³ A. Grześkowiak (red.), A. Grześkowiak, M. Gałązka, i in., *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 206 – 207.

ści należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym (§ 2). Sąd ponadto nakłada na sprawcę obowiązek naprawienia szkody w całości albo w części, a w miarę możliwości również obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, albo zamiast tych obowiązków orzeka nawiązkę; sąd może nałożyć na sprawcę obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1-3, 5-6b, 7a lub 7b, tj. informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby, przeproszenia pokrzywdzonego, wykonywania ciężącego na nim obowiązku łozenia na utrzymanie innej osoby, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno - edukacyjnych, powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób, opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 lub zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2. Nakładając na sprawcę przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej obowiązek wymieniony w art. 72 § 1 pkt 7b k.k. sąd określa sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym (§ 3). W powyższym zakresie przepis art. 74 k.k., dotyczący czas i sposób wykonania nałożonych na skazanego obowiązków, stosuje się odpowiednio (§ 4).

Elementem konstrukcji warunkowego umorzenia postępowania, który umieszcza tę instytucję w zbiorze środków związanych z poddanie sprawcy próbie jest orzekany przy jej zastosowaniu trwający maksymalnie 3 lata okres próby. Czas ten uznać można więc za okres tzw. kontrolowanej wolności⁷⁴, który służy osiągnięciu celów wychowawczych wobec sprawcy oraz zweryfikowania pierwotnego poglądu sądu odnośnie pozytywnej prognozy kryminologicznej względem niego⁷⁵. Zakreślając czas trwania okresu próby (od 1 roku do 3 lat) sąd winien mieć na względzie przede wszystkim rodzaj środków karnych oraz obowiązków nakładanych na sprawcę, jak również prognozowaną konieczność trwania działań wychowawczych. Ze względu na brak rozróżnienia w tym zakresie przez ustawodawcę, wydaje się, iż nie ma żadnych przeciwwskazań, aby określić czas trwania próby w latach i miesiącach (np. 1 rok i 3 miesiące), a nawet w latach, miesiącach i dniach (np. 1 rok 3 miesiące i 10 dni)⁷⁶.

W myśl art. 171 § 2 k.k.w. zadaniem kuratora sądowego, a także innych osób, stowarzyszeń, organizacji i instytucji wykonujących dozór jest pomoc w readaptacji społecznej skazanego. Kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków i poleceń ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Zgodnie natomiast z art. 173 § 2 k.k.w. do zakresu działań sądowego kuratora zawodowego należy w szczególności:

⁷⁴ M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Komentarz do art. 67 k.k., Kodeks karny. Komentarz*, Lex/2010.

⁷⁵ A. Zoll (red.), G. Bogdan, Z. Cwiągalski, P. Kardas, i in., *Komentarz do art. 67 k.k., Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Komentarz do art. 1 – 116 k.k.*, Lex/2015; A. Grześkowiak (red.), A. Grześkowiak, M. Gałązka, r. Hałas, i in., *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 207-208.

⁷⁶ J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Komentarz do art. 67 k.k., Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Lex/2016.